

Posudek oponenta disertační práce Terezy Dufkové
“Korunní země v politické koncepci Václava IV.”
předkládané v roce 2024 na Katedře českých dějin FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Předkládaná disertační práce představuje průkopnický pokus o paralelní zachycení politiky českého (a římského) krále Václava IV. v jednotlivých tzv. vedlejších zemích Koruny české opřený o rozsáhlý korpus pramenů a literatury. Interpretační část „rukopisu“ je doplněna o cenný (a opět rozsáhlý) katalog Václavových listin a listů.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Autorka předložila kompaktní disertační práci s jasně formulovanými badatelskými otázkami a odpovídajícími závěry svých výzkumů. Ocenit lze úspěšnou polemiku Terezy Dufkové s představou vladařské nečinnosti Václava IV., se kterou operovala starší, zejména německy psaná literatura. Zároveň ale lze Tereze Dufkové vytknout absenci rozsáhlejšího metodologického úvodu, ve kterém by autorka zhodnotila možnosti současných historiografických přístupů k výzkumu mocenské praxe v pozdním středověku a jejich interpretačním možnostem vzhledem ke stanovenému tématu a okruhu dochovaných pramenů.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Předložená práce se v zásadě rozpadá do tří na sebe navazujících bloků. V prvním bloku Tereza Dufková stručně představila vytvoření českého korunního soustátí a jeho politicko-geografický rozměr na počátku vlády Václava IV. Nastínila rovněž základní proměny, kterým Lucemburky kontrolovaná doména prošla po dobu panovníkova života. Ze svého pomyslného hledáčku autorka vyloučila vlastní české království a moravské markrabství coby coby „historické země“, jejichž politická váha v celém soustátí byla odlišná, jak se prokázalo i v pozdějších sporech o nástupnictví na český trůn. Ocenit jistě lze pokus o integraci osudů lucemburského vévodství do úvodních přehledových kapitol a s ním i tzv. zahraničních lén. Podobně oceňuji i uvažování o politickém prostoru pozdně středověkého Slezska jako o teritoriu složeném z řady knížectví, jejichž zeměpáni měli své vlastní politické představy, a samozřejmě z imediátních knížectví, jehož přetvoření v „zemi“ přichází až později po událostech, kterým se badatelka věnuje. Uvažovat by se jistě dalo o výraznějším rozlišení vratislavského knížectví a knížectví svídnického a javorského (jsem přivyklý používat tuto formu, která důrazněji upozorňuje na to, že máme co do činění s dvěma vzájemně nezávislými knížectvími spojenými formou personální unie), které bylo Václavovým dědictvím. Tuto informaci Tereza Dufková sice uvádí, ale plně ji nezahodnocuje, což se projevuje například při úvahách o přesunutí moravského markraběte Prokopa z Moravy právě do svídnického a javorského knížectví (mj. zvláštní studii věnovala této kauze polská historička Dagmar Adamska), nebo třeba při vytvoření spolku slezských knížectví na obranu panovníka v době jeho vídeňského

zajetí.

Úvodní kapitoly přinášejí faktografický správný, hutný přehled vývoje jednotlivých korunních zemí. Jistě by jej bylo možné v detailech doplnit, ale na místě je spíše ocenění důslednosti, s jakou autorka zvládla zpracovat rozsáhlý korpus literatury a pramenů vztahujících se ke geograficky rozptýleným lokalitám. Shrnutí politických vazeb k pražskému dvoru, na které Tereza Dufková zjevně kladla důraz, někdy ke škodě věci zastínilo dynamiku vnitřních proměn těchto zemí. Rivalita mezi Zhořelcem a Budyšínem, případně postupné politické sjednocování teritoria slezských knížat do podoby „země“ v politickém smyslu slova proměňovaly politické prostředí těchto korunních zemí a současně nutily panovníka a jeho okolí, aby upravovali nebo přímo měnili používané mocenské nástroje. Pokud do popředí našich úvah postavíme hledání podmínek konsenzu, resp. shody na „obecném dobrém“, coby základní politické strategie své doby (a na tomto místě oceňuji přístup Terezy Dufkové, že se k tomuto vlivnému pojetí přiklonila), v rozptylu dlouhého půlstoletí musel panovnický dvůr opakovaně identifikovat a získávat nové partnery a často i nové instituce, se kterými hodlal shody na „obecném dobrém“ dosáhnout. Tyto proměny vztahových relací jsou však v předložené práci méně patrné.

Nedůraz na vnitřní proměny sledovaných zemí potom někdy vede k pomínutí interpretačního potenciálu sice zaznamenných, ale plně nezhodnocených politických událostí. V době vlády Václava IV. existoval značný rozdíl mezi postavením hejtmana svídnického a javorského knížectví a hejtmana vratislavského knížectví v politickém prostoru pozdně středověkého Slezska. Druhý jmenovaný disponoval některými kompetencemi s celoslezským dosahem a byl de facto prvním zástupcem panovníka v zemi. Ze zápasu o jeho kontrolu se stává významný rys celoslezské politiky. O to významnější byla snaha města Vratislavi zmocnit se vratislavského hejtmanství, kterého město dosáhlo mj. v době Václavova druhého zajetí. Nabízí se otázka, zda postoupení hejtmanského úřadu nebylo oceněním iniciativy, které Vratislav při sjednávání obranného spolku vyvinula. Dynamika vnitřního vývoje v jednotlivých zemích vedla královský dvůr k neustálému hledání nových nástrojů správy. Pokus o přesunutí rozhodnutí sporu mezi králem a opolskými knížaty na půdu dvorského soudu (Terezou Dufkovou zmíněný, ale nevytřezovaný) by v případě své akceptace znamenal sblížení manství vůči koruně s manstvím vůči králi zahrnujícím na své nejnižší úrovni i držitele jedné či části vesnice. Zároveň by došlo vytvoření nástroje s celokorunní působností. Dvorský soud a obecně manská soustava hrála v pozdní politice Václava IV. důležitou roli. Opolští Piastovci však tento krok razantně odmítli a ještě v době vlády Václavova bratra Zikmunda si vyžádali potvrzení, že jejich spory k manskému soudu nenáleží.

V tomto ohledu se jako méně šťastné ukazuje autorčino rozhodnutí vynechat ve svazku úvahy o historiografii panování krále Václava IV., které zpracovala ve svých předchozích výstupech a na které se pouze odkazuje. Ve zvoleném autorském stylu inklinujícím k důrazu na detail tak zanikají možné výraznější přelomy Václavovy politiky, v nichž sehrávaly roli i změny dvorských či zemských elit, tak jak jsou použity pro charakteristiku Václavovy politiky třeba už Františka Michálka Bartoše.

V další fázi své předložené disertační práce autorka představila sérii tematicky koncipovaných kapitol završených oddílem o panovnické reprezentaci. Opět lze vyzdvihnout rozsah využití literatury i pramenů. Mezi zvláště důležité řadím úvahy o ekonomických opatřeních pražského dvora, které vstupují na dosud málo prozkoumaný terén a jistě budou zhodnoceny i dalšími výzkumy. Přesvědčivé jsou úvahy o důvodech Václavova vystoupení vůči vratislavské kapitule (tzv. pivní válka) i neméně zasvěcený výklad o důvodech budyšinských exekucí. Srovnání s polskými výzkumy snese i rekonstrukce Václavových zásahů do sporů mezi radní vrstvou a cechy ve

Vratislavi na počátku 15. století.

Své stručné hodnocení disertační práce jsem zahájil oceněním zvládnutí náročného konceptu paralelního sledování Václavových panovnických vystoupení v jednotlivých vedlejších zemích a zároveň jej ukončil výtkou ohledně absence rozsáhlejšího teroretického úvodu, jehož prostřednictvím by Tereza Dufková vysvětlila koncepci své práce, volbu a rozvržení sledovaných témat – případně prohloubila výklad některých používaných termínů. Patrné je to například u stručného shrnutí diskuse o „konglomerátním státu“ případně „politicko-teritoriální“ unii, ve které autorka konstatuje, že české korunní země byly spojeny pouze osobou panovníka a nedošlo k jejich „společensko-politické integraci“. Právě poslední z termínů by zasloužil objasnění. Ačkoli skutečně neexistoval nadřazený správní úřad, který by uplatňoval své kompetence ve všech zemích, neznamenalo to, že by politické reprezentace těchto zemí spolu nekomunikovaly s vědomím, že jsou součástí jednoho politického celku (sjezd v Osoblaze r. 1389, vyjednávání o nástupnictví krátce po husitských válkách, obrana Vratislavi v husitských manifestech z r. 1420 apod.), nesdílely jednu společnou integrující symboliku, kterou byla koruna, případně i heraldické zobrazení lva, nebo nedocházelo k setkávání a propojování těchto elit na panovnickém dvoře. Byl to přitom právě dvůr, který náležel mezi nejvýznamnější integrující instituce po celé přemoderní období. Ale o jeho roli se v práci Terezy Dufkové mnoho nedozvídáme. Docházelo k cílenému vtahování elit do struktur Václavova dvora nebo nikoliv? Jakou roli pro formování Václavovy politiky sehrál například elitní diplomat Přemek II. Těšínský zv. Noszak? Kde hledat hranici mezi iniciativou vladaře a běžnou kancelářskou praxí?

Podobně se už delší dobu v historiografii zabývající se dějinami moci diskutuje o významu jednotlivých segmentů dvora, např. *familiae regis* (mj. Petr Elbel pro dvůr Zikmunda Lucemburského), jež hájila zájmy vladaře v řadě rozdílných oblastí od diplomacie až po utilitární zajišťování financí. V osmdesátých a devadesátých letech 14. století se v listinách a v listech Václava IV. adresovaných do Vratislavi objevuje hned několik osob označovaných jako „*unser diener teglich hofgesinde und lieber getrewer*“, „*unser hofgesind diener*“, „*fidelis noster*“, „*unser furste Rate und liber andechtiger*“ nebo „*unsm hofegesinde diener und liben getrawen*“, které v politice pražského dvora plnily různé úkoly.

Domnívám se, že důslednější zohlednění současné historiografie by vedlo k vydefinování dalších badatelských otázek a ve svém důsledku k posílení plasticity představného příběhu Václavových panovnických strategií.

2. *Formální úroveň práce*

Práce je vypracována na odpovídající úrovni po stránce stylistické i gramatické. Výhrady lze mít ke zvolenému úzu citací, kde u syntéz autorka dává přednost uvedení díla jménem vedoucího autorského kolektivu nebo prostě jen prvním zapsaným jménem (typicky např. u Dziejów Wrocławia) místo autora konkrétních citovaných pasáží (Mateusz Goliński). U jiných děl tento zvolený úzus v půlce disertační práce mění (např. Slezsko v dějinách Českého státu I.). Některé položky literatury uvedené v citačním aparátu scházejí v závěrečném seznamu použité literatury (např. u Dagmar (s překlepem Dagamara) Adamske).

3. *Práce s prameny či s materiálem*

Práce s prameny, resp. heuristika náleží k kladům hodnocené práce. Autorka pracovala s rozsáhlým korpusem editovaných i needitovaných pramenů, mimořádně cenný je závěrečný

katalog Václavových listin a listů. Díky volbě několika klíčových témat, kterým se ve svém díle věnuje, se vyhnula nebezpečí kumulace faktografie. I když jsem v předchozím oddíle upozorňoval na další, otevírající se možnosti interpretace, zvolený střídavý styl práce s prameny na druhou stranu umožňuje sledování neustálého dialogu, který autorka vedla se svými zdroji.

4. *Vlastní přínos*

Předložená disertační práce je v podstatě pionýrským pokusem o paralelní zhodnocení politiky Václava IV. v několika odlišných politických prostředích. Jistě je možné upozornovat na některé detaily i na případnou doplňující literaturu k tématu, ale obecně lze říci, že se autorka zhostila svého úkolu na odpovídající odborné úrovni, prokázala schopnost jasně formulovat badatelské otázky i odpovědi a současně otevřela i několik badatelských polí, kterým nebyla dosavadní historiografií venována žádná, nebo jen malá pozornost.

IV. Dotazy k obhajobě

Projevovala se změna skladby Václavova dvora ve změně politické praxe uplatňované vůči vedlejším zemím – podobně, jako to bylo prokázáno například v říšské politice?

V. Závěr

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako **prospěla**.